

MYÖS OMAINEN VOI PAREMMIN, KUN TUKEA TARVITSEVA LÄHEINEN SAA APUA

Huoli tukea tarvitsevasta läheisestä sekä päihde- ja mielenterveyspalvelujen epäkohdat kuormittavat omaisten hyvinvointia.

Teksti Sari Jurvansuu & Jouni Tourunen

Omaisten hyvinvointia koskeviin tutkimuksiin on yleensä tavoitettu osallistujia läheisen hoitosuhteen kautta. Päihde- ja mielenterveysjärjestöjen tutkimusohjelmassa (MIPA 2.0) kesällä ja syksyllä 2019 tehty kysely tavoitti myös palvelujen ulkopuolella olevien päihde- ja mielenterveysongelmaisten omaisia. Kyselyaineiston pohjalta voitiin tarkastella sekä läheisen kiinnittymistä palvelujärjestelmään että läheisen palvelujen saannin yhteyksiä heitä tukevien omaisten hyvinvointiin.

Kyselyyn vastasi 362 omaista tutkimusohjelmaan osallistuvien järjestöjen verkkosivujen ja ryhmätoimintojen kautta. Vastaajista yli puolella (55 %) läheinen oli oma lapsi, 27 prosentilla puoliso/kumppani, 8 prosentilla vanhempi ja 7 prosentilla sisarus. Yli puolella (54 %) läheisistä oli omaisen mukaan päihdeongelma, 75 prosentilla mielenterveysongelma ja reilulla kolmanneksella sekä päihde- että mielenterveysongelma.

PALVELUISSA JA TIEDONKULUSSA OMAISTEN NÄKÖKULMASTA PUUTTEITA

Omaisten vastausten mukaan 29 prosenttia läheisistä ei ollut palvelujen piirissä. Mielenterveysongelman omaavista läheisistä merkittävästi suurempi osa (74 %) oli hoitosuhteessa kuin päihdeongelman omaavista (38 %). Joka kymmenes vastaaja ei tiennyt

läheisensä hoitotilannetta.

Vain neljä prosenttia vastaajista arvioi läheisensä saamat palvelut erittäin riittäviksi. Tämä luokka yhdistettiin tilastollisia tarkasteluja varten niiden vastaajien kanssa, jotka arvioivat palvelut melko riittäviksi (36 %). Yli puolet vastaajista piti läheisensä palveluja melko (36 %) tai erittäin (22 %) riittämättöminä.

Vastaajista 44 prosenttia ilmoitti, ettei saanut hoitavalta taholta lainkaan tietoa läheisensä tilanteesta, lisäksi 29 prosenttia koki tiedonsaannin riittämättömäksi. Tyytyväisiä tiedonsaantiin oli reilu neljännes (27 %) vastaajista. Arviot palvelujen ja tiedonsaannin riittävydestä eivät eronneet merkittävästi päihde- ja mielenterveyspalvelujen välillä.

LÄHEISEN SAAMIEN PALVELUJEN YHTEYS OMAISEN HYVINVOINTIIN

Hyvinvointia kartoitettiin kyselyssä positiivisen mielen hyvinvoinnin mittarilla (The Short Warwick Edinburgh Mental Well Being Scale), jossa vastaajaa pyydetään arvioimaan tilannettaan kuluneen kahden viikon aikana seuraavilla osa-alueilla: toiveikkaus-tulevaisuuden suhteen, hyödyllisyys, rentoutuneisuus, ongelmien käsittely, ajattelun selkeys, läheisyys toisiin ihmisiin ja kyky tehdä päätöksiä (1=eikä koskaan, 2=harvoin, 3=joskus, 4=usein, 5=koko ajan). Muut-

Läheisten palvelu-/hoitotilanteen ja omaisten hyvinvointimuuttujien väliset yhteydet.

Saako läheinen ongelmaansa palveluja/hoitoa?

Kyllä (n=212)

Ei (n=104)

Ei tietoa (n=39)

Näkemykset läheisen palvelujen riittävästä

Palvelut erittäin tai melko riittävät (n=114)

Palvelut melko riittämättömät (n=73)

Palvelut erittäin riittämättömät (n=85)

Tiedonsaanti hoitotaholta läheisen tilanteesta

Tiedonsaanti riittävää (n=57)

Saa tietoa, mutta ei riittävästi (n=62)

Ei saa tietoa (n=93)

	Omaisien positiivinen mielen hyvinvointi (keskiarvo)	Omaisien arjen toimintakyky (keskiarvo)
Kyllä (n=212)	24	3,29
Ei (n=104)	22,38 **	3,13
Ei tietoa (n=39)	22,46 *	3,05
Näkemykset läheisen palvelujen riittävästä		
Palvelut erittäin tai melko riittävät (n=114)	24,83	3,52
Palvelut melko riittämättömät (n=73)	23,62	3,21
Palvelut erittäin riittämättömät (n=85)	22,07 **	2,85 **
Tiedonsaanti hoitotaholta läheisen tilanteesta		
Tiedonsaanti riittävää (n=57)	25,73	3,52
Saa tietoa, mutta ei riittävästi (n=62)	23,37 *	3,31
Ei saa tietoa (n=93)	23,34 **	3,15 *

Keskiarvojen tilastollinen merkitsevyys * 0,01<p<0,05; ** 0,001<p<0,01.

tujista muodostettiin summamuuttuja laskemalla yhteen osa-alueiden saamat pistemäärät (vaihteluväli 7–35). Lisäksi tarkasteltiin arjen toimintakykyä kysymällä, kuinka vaikeaksi tai helpoksi vastaajat kokivat päivittäisistä toiminnoista selviytymisen (jatkumolla 1=erittäin vaikeaa, 5=erittäin helppoa).

Läheisen palvelutilanteella oli merkitseviä yhteyksiä omaisten hyvinvointiin (taulukko). Omaisryhmällä, jonka läheinen oli palvelujen piirissä, mielen hyvinvointi oli parempi kuin muilla vastaajaryhmillä. Myös tiedonsaanti läheisen hoidosta oli tilastollisesti merkitsevällä tavalla yhteydessä hyvinvointimuuttujiin. Mitä myönteisemmin omaiset arvioivat läheisensä saamia palveluja, sitä parempi oli heidän mielen hyvinvointinsa ja arjesta selviytymisensä.

Alhaisimmaksi hyvinvointi jäi niillä vastaajilla, joiden läheinen oli palvelujen piirissä, mutta palvelut arvioitiin erittäin riittämättömiksi. Näin oli erityisesti tämän ryhmän päihdeomaisilla (mielen hyvinvointi=17,67, arjen toimintakyky=2,33). Mielen hyvinvoinnin osa-alueiden ja palveluarvioiden välisten korrelaatioiden tarkastelu osoitti, että riittäviksi koetut palvelut tukivat erityisesti omaisten tulevaisuuden toivoa ja kykyä käsitellä ongelmia (p<0,001).

MATALAMPIA KYNNYKSIÄ JA PERHELÄHTÖISYYTTÄ PALVELUIHIN

”Kaipaisin puolisololleni asiantuntevaa ja aktiivista hoitoa, jossa asioita ei jätetä sairaan eikä omaisten harteille.”

”Että lapsi saisi hoitoa ja minutkin kutsuttaisiin mukaan. On raskasta, kun ei tiedä mikä on tilanne.”

Omaiset ovat usein sitoutuneita tukemaan päihde- tai mielenterveysongelman omaavaa läheistään, vaikka omat voimavarat tuntuvat riittämättömiltä. Tilannetta vaikeuttaa se, jos läheinen ei saa ongelmaansa perheen ulkopuolista apua.

Useat vastaajat korostivat avun saamista läheiselleen ja tiiviimpää yhteyttä läheisen hoitotahoon, kuten edellä olevat sitaattit kertovat. Myös omaisten hyvinvoinnin keskeinen edellytys ovat toimivat päihde- ja mielenterveyspalvelut, joissa apua saa matalalla kynnyksellä ja omaisten tarpeet huomioidaan. ✘

Sari Jurvansuu työskentelee tutkijana Päihde- ja mielenterveysjärjestöjen tutkimusohjelmassa ja Jouni Tourunen tutkimuspäällikkönä A-klinikasäätiössä.